

Jerzy Kłoczowski **29 XII 1924–2 XII 2017**

2 grudnia 2017 zmarł profesor Jerzy Kłoczowski – historyk mediewista, historyk kultury polskiej, w tym dziejów chrześcijaństwa w Polsce, członek czynny Polskiej Akademii Umiejętności. Na członka korespondenta Wydziału II Historyczno-Filozoficznego Akademii został wybrany w roku 1992, członkiem czynnym był od roku 2004.

Jerzy Kłoczowski urodził się 29 grudnia 1924 w Bogdanach Wielkich koło Przasnysza. W czasie II wojny światowej – po włączeniu Przasnysza do Rzeszy – został wysiedlony z rodzicami przez Niemców do Generalnego Gubernatorstwa. W roku 1944 ukończył na tajnych kompletach liceum ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza w Warszawie. Już w roku 1941 wstąpił do ZWZ, a następnie był żołnierzem Armii Krajowej w pułku „Baszta”. W czasie Powstania Warszawskiego jako podchorąży dowodził plutonem na Mokotowie. Prowadząc szturm na Królikarnię, został w nocy z 24 na 25 września 1944 ciężko ranny, tracąc prawą rękę. Po kapitulacji Powstania był do stycznia 1945 r. więziony w obozie jenieckim w Skiernewicach. Jerzy Kłoczowski został w roku 1944 kawalerem Krzyża *Virtuti Militari* V klasy. Był też odznaczony za zasługi wojenne Krzyżem *Walecznych* i *Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami*.

Tuż po wojnie rozpoczął studia historyczne na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, które kontynuował na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie w roku 1950 uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych. Historia stała się jego życiową pasją, którą przez ponad pół wieku realizował w szczególnym – w owym czasie – środowisku Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Wielką zasługą Jerzego Kłoczowskiego (od roku 1967 profesora nadzwyczajnego, a od 1974 – profesora zwyczajnego) jest niewątpliwie stworzenie na KUL rozpoznawalnego środowiska badań historycznych. W strukturach KUL pełnił też liczne funkcje

organizacyjne jako kierownik Katedry Historii Średniowiecznej, Katedry Historii Kultury Polskiej, a w latach 1968–1974 dziekan Wydziału Nauk Humanistycznych oraz długoletni kierownik Sekcji Historii. Z jego inicjatywy w roku 1957 powstał na KUL Instytut Geografii Historycznej Kościoła w Polsce, którego był wieloletnim kierownikiem. W czasach PRL-u prof. Jerzy Kłoczowski nawiązał trwałe i owocne międzynarodowe kontakty naukowe, niezwykle istotne dla całego środowiska KUL, celowo wówczas izolowanego z dyskursu naukowego.

Pierwszym ważnym nurtem niezwykle bogatej działalności naukowej prof. Jerzego Kłoczowskiego były badania nad dziejami Kościoła i chrześcijaństwa w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej oraz historia społeczno-religijna. Wśród najważniejszych prac Profesora, poświęconych tej problematyce, wymienić trzeba m.in. książki: *Wspólnoty chrześcijańskie* (1964); *Kościół w Polsce* (autor i redaktor, t. 1, 1968; t. 2, 1970); *Chrześcijaństwo w Polsce* (1981); *Kościół katolicki w świecie i Polsce. Szkice historyczne* (1986); *Dzieje polskiego chrześcijaństwa* (t. 1, 1987; t. 2, 1991); *Od pustelni do wspólnoty* (1987); *Histoire religieuse de la Pologne* (autor i redaktor, 1987); *Chrześcijaństwo i historia* (1990); *La Pologne dans l'Eglise médiévale* (1993); *A History of Polish Christianity* (2000); *Dzieje chrześcijaństwa polskiego* (2000); *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie* (2003); *Europa – chrześcijańskie korzenie* (2004).

Jako mediewista prof. Kłoczowski był autorem wielu ważnych prac poświęconych historii średniowiecznej Polski i Europy oraz historii kultury polskiej, wśród nich takich syntez, jak: *Europa słowiańska w XIV–XV wieku* (1984); *Historia Polski od czasów najdawniejszych do końca XV wieku* (2000); *Nasza tysiącletnia Europa* (2010). Do dziejów historiografii polskiej Jerzy Kłoczowski przejdzie jednak przede wszystkim jako badacz historii Europy Środkowo-Wschodniej. Jego działalność organizacyjna i dorobek naukowy w tym zakresie wpisały się w tradycję badań historycznych Oskara Haleckiego. Walkę o wpisanie Europy Środkowej do europejskiego kanonu narracji historycznej prof. Jerzy Kłoczowski prowadził szczególnie intensywnie i efektywnie po przełomie politycznym roku 1989.

Prof. Jerzy Kłoczowski „wmyślił” wówczas lubelski Instytut Europy Środkowo-Wschodniej. Instytut jest placówką badawczo-naukową, która od 1991 r. jako stowarzyszenie, a od 2001 jako Jednostka Badawczo-Rozwojowa (instytut badawczy od 2010 r.), powołana przez Ministra Spraw Zagranicznych, prowadzi badania, głównie historyczne i politologiczne, związane ze specyfiką Europy Środkowo-Wschodniej. Jerzy Kłoczowski zainspirował także powstawanie podobnych instytutów w krajach sąsiednich. Następnym etapem było założenie Międzynarodowej Federacji tych instytutów, której przewodniczył, i afiliowanie jej przy UNESCO. Cała ta

niezwykła inicjatywa opierała się na jego osobie. Fenomenowi *Europa Minor* prof. Kłoczowski poświęcił też wiele ważnych publikacji, jak m.in.: *Europa Środkowowschodnia w historiografii krajów regionu* (1993); *Młodsza Europa. Europa Środkowo-Wschodnia w kręgu cywilizacji chrześcijańskiej średniowiecza* (1998); *Aktualność przesłania paryskiej „Kultury” w dzisiejszej Europie* (2007); *East-Central Europe in European History. Themes and debates* (2009). Zaslugi Jerzego Kłoczowskiego w przełamywaniu „syndromu Rankego” są trudne do przecenienia.

W roku 1990 minister spraw zagranicznych Rzeczypospolitej prof. Krzysztof Skubiszewski powierzył prof. Kłoczowskiemu – świeżo wybranemu senatorowi RP – funkcję przewodniczącego Polskiego Komitetu do spraw UNESCO. Był to czas politycznego przełomu, w którym Polska, otwierając się na świat, potrzebowała osobowości, które na forum międzynarodowym mogłyby świadczyć o jej nowym obliczu. Prof. Kłoczowski przewodniczył Polskiemu Komitetowi do spraw UNESCO przez ponad dwie dekady, do roku 2011. W latach 1990–1991, a następnie przez dwie kadencje: 1993–1997 i 1997–2003, był przedstawicielem Polski w Radzie Wykonawczej UNESCO. Kilkakrotnie przewodniczył polskiej delegacji na sesję Konferencji Generalnej UNESCO. Na forum UNESCO prof. Kłoczowski podejmował inicjatywy, które miały służyć przewyciężaniu stereotypów i budowaniu porozumienia międzynarodowego. Wierzył w siłę środowiska naukowego oraz w potrzebę oddziaływania na społeczeństwo poprzez przełamywanie barier mentalnych i negatywnych stereotypów. Widział potrzebę wspólnych, międzynarodowych badań naukowych i możliwość wykorzystywania ich w dialogu politycznym, przez co bliskie mu były idee UNESCO. Swój entuzjazm jednał sobie sojuszników. Użytkował poparcie UNESCO dla tematyki badań historycznych w duchu międzynarodowego porozumienia i dialogu. Idee te podzielał zwłaszcza ówczesny dyrektor generalny UNESCO Federico Mayor, twórca nowego wówczas pojęcia „kultura pokoju” (*culture of peace*). Prof. Jerzy Kłoczowski był m.in. inicjatorem i przewodniczącym Komitetu Wspólnego UNESCO i Międzynarodowego Komitetu Nauk Historycznych (CISH). Przewodniczył też Międzynarodowej Federacji Instytutów Europy Środkowo-Wschodniej. Był przewodniczącym krajowego Komitetu Pojednania i Dialogu (2000) i krajowego Komitetu Dialogu między Cywilizacjami (2001). Inicjował wiele sympozjów i konferencji międzynarodowych pod auspicjami UNESCO, w tym konferencję „Miejsce Polski i Europy Środkowo-Wschodniej w historii i teraźniejszości Europy” (2008). Jako przewodniczący PK ds. UNESCO wyznaczył perspektywę dla miejsca historii w działaniach UNESCO.

Różnorodna aktywność międzynarodowa prof. Jerzego Kłoczowskiego to również jego działalność wykładowa w: Collège de France, Merton College Oxford University, Paris IV – Sorbonne (1985–1987), Institute for Advanced Study w Princeton, University of Madison-Wisconsin. Został też doktorem honoris causa Uniwersytetu w Grodnie (1993), Akademii Kijowsko-Mohylańskiej (1998), Wolnego Uniwersytetu w Berlinie (1998) oraz Uniwersytetu Sorbona w Paryżu (1999).

Jako uczony prof. Jerzy Kłoczowski angażował się również w działalność publiczną i polityczną. W roku 1956 był członkiem założycielem warszawskiego Klubu Inteligencji Katolickiej. Od 1981 kierował pracami Wszechnicy Regionu Środkowowschodniego „Solidarności”. Po 13 grudnia 1981 r. współpracował z tajnymi strukturami „Solidarności”. Pośredniczył w utrzymywaniu kontaktów między doradcami Lecha Wałęsy (głównie Bronisławem Geremkiem) a ośrodkami i instytucjami na Zachodzie. Od grudnia 1988 r. był członkiem Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym „Solidarności” Lechu Wałęsie. W latach 1989–1990 przewodniczył Komitetowi Obywatelskiemu Lubelszczyzny. W latach 1989–1991 był sędzią Trybunału Stanu, a w latach 1990–1991 senatorem RP. Od 1961 do 1987 r. był intensywnie inwigilowany przez służby bezpieczeństwa PRL¹.

Prof. Jerzy Kłoczowski był laureatem nagrody im. A. Jurzykowskiego (1988); nagrody specjalnej „Przeglądu Wschodniego” (1999); Nagrody Obojga Narodów Polski i Litwy (1999); nagrody „Clio” za najlepszą książkę historyczną roku 1999 i Nagrody „Rzeczpospolitej” im. Jerzego Giedroycia (2001). W roku 2004 został odznaczony przez prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego Orderem Orła Białego.

Jacek Purchla

¹ M. Sobieraj, *Między oporem a lojalnością. Działania SB wobec KUL na przykładzie rozpracowania prof. Jerzego Kłoczowskiego*, Instytut Pamięci Narodowej, Lublin 2015.